

Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy

HANA MLEJNKOVÁ

Klíčová slova: vodní nádrže – Vranovská přehrada – Brněnská přehrada – vodní dílo Nové Mlýny – zatopené obce – Bítov – Kníničky – Mušov

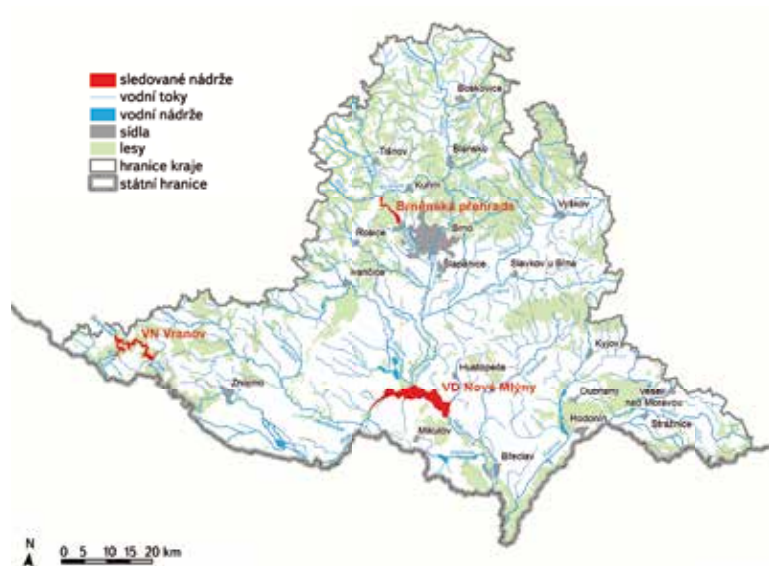
SOUHRN

Projekt Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy byl řešen ve Výzkumném ústavu vodohospodářském T. G. Masaryka, v. v. i., v letech 2013–2016. Projekt DF13P01OVV012 byl financován Programem aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR. Nejzajímavější výsledky projektu byly odborníkům i veřejnosti prezentovány formou výstavy a knihy *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy*. Rozsáhlé rešerše, zpracovaná data a odborné závěry byly publikovány v odborných výstupech, jako jsou recenzované články [1–6], specializované mapy [7–10], články ve sbornících [11–27] a elektronické dokumenty [28–31].

Základním tématem projektu je zamyšlení nad tím, co vše zmizelo pod hladinami vodních nádrží. Toto téma je zde zobrazeno z pohledu mnoha oborů charakterizujících kulturní a přírodní dědictví, jako je historie, vodní hospodářství, hydrobiologie, hydrochemie, geografie, jakost vod a krajinná ekologie. Jsou zde zhodnoceny změny stavu společnosti, kultury, krajiny, vodních toků, vodních ploch a jejich využívání, biotopů a dalších složek utvářejících kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy před a po zatopení velkých území při výstavbě přehradních nádrží.

O PROJEKTU

Na začátku byl zvědavý pohled na hladiny vodních nádrží a nabízející se otázky, co tu bylo dříve... jak vypadala původní krajina, jak se žilo místním obyvatelům, jaké biotopy se tu nacházely a jak byly oživeny, kudy tekla původní řeka? Hledání odpovědí na tyto a podobné otázky a hledání jejich vzájemných souvislostí se staly základem projektu *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy*, který byl podpořen Ministerstvem kultury ČR v letech 2013–2016. Řešitelé projektu se je vydali hledat v archivech, pamětních knihách, obecních kronikách, odborných publikacích, ve vzpomínkách pamětníků a ve fotografiích. Jako modelové lokality byla vybrána tři charakterově odlišná vodní díla na jižní Moravě – Vranovská přehrada, Brněnská přehrada a vodní dílo Nové Mlýny (obr. 1). Ve všech těchto lokalitách došlo k zatopení alespoň částečně osídlených oblastí, včetně fungujících obcí Bítov (obr. 2–4), Kníničky (obr. 5–7) a Mušov (obr. 8–10).

Obr. 1. Lokalizace studovaných nádrží v Jihomoravském kraji

Fig. 1. Localisation of studied reservoirs in South Moravian Region

Hlavním řešitelským pracovištěm byl Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v. v. i., Praha a Brno. Partnerskými institucemi byly Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Moravský zemský archiv v Brně a Povodí Moravy, s. p. Řešitelský tým byl tvořen početnou skupinou odborníků různých profesí, a to významnými historiky – prof. PhDr. Josef Unger, CSc. (Ústav antropologie PŘF MU), doc. PhDr. Bohumír Smutný, Dr. (Moravský zemský archiv v Brně), PhDr. Emil Kordiovský (Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, dříve); biology – RNDr. Zdeňka Žáková, CSc. (Biotes, Brno), doc. RNDr. Světlana Zahradková, Ph.D., RNDr. Denisa Němejcová, Mgr. Marek Polášek, Ing. Pavel Sedláček, RNDr. Hana Mlejnková, Ph.D. (VÚV TGM, v. v. i.); vodohospodáři – Ing. Arnošt Kult, Ing. Lukáš Smelík, Ph.D., Ing. Jana Uhrová, Ph.D. (VÚV TGM, v. v. i.), Ing. David Veselý (Povodí Moravy, s. p.); odborníky na jakost vody a GIS – RNDr. Eva Kočková (VÚV TGM, v. v. i., dříve), RNDr. Michal Pavonič (Ústav botaniky a zoologie PŘF MU), Mgr. Jana Ošlejšková, Ing. Miriam Dzuráková (VÚV TGM, v. v. i.) a krajinnými ekology – Ing. Jan Lacina, CSc. (Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.), Mgr. Petr Halas, Ph.D. (Ústav geoniky AV ČR, v. v. i.) a Mgr. Marek Havlíček, Ph.D. (Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.).

Obr. 2. Starý Bítov – letecký pohled (archiv diapositivů obce Bítov)
 Fig. 2. Old Bítov – aerial view

Při přidělení financí na projekt v prosinci roku 2012 nikoho ani vzdáleně nenapadlo, co všechno může jeho řešení přinést. Kromě příjemné práce se skvělým týmem odborníků, nadšeným při zpracování zajímavých témat, nacházení jedinečných historických materiálů a často nenadálých souvislostí, to byla pro mnohé z řešitelů výzva k vyjádření svých výsledků jinou formou, velmi odlišnou od standardní vědecké práce. Tím mám na mysli zejména možnost uspořádání výstavy a zpracování tématu do populárně-vědecké knihy.

Vlastní práce spočívala v trpělivém pátrání, nacházení a shromažďování rozsáhlé řady různorodých materiálů, které byly detailně prostudovány a odborně vyhodnoceny. Nalezené materiály byly, včetně údajů o jejich aktuálním umístění, zaznamenány do společné databáze projektu, čímž vznikl jedinečný a velmi rozsáhlý soubor záznamů (více než 800), který umožní budoucím generacím snadnou orientaci v tématu. Databáze je trvale dostupná na stránkách projektu (<http://heis.vuv.cz/projekty/zatopene-dedictvi>) a uložena v Hydroekologickém informačním systému VÚV TGM, v. v. i. (<http://www.heis.vuv.cz/>). Rozsáhlé rešerše, podrobné zpracování dílčích témat a jejich výsledky v jednotlivých letech řešení projektu byly zpracovány do periodických ročních zpráv a do závěrečné zprávy, které jsou rovněž k dispozici na stránkách projektu. Zpracovaná data a odborné závěry byly publikovány v mnoha typech výstupů. Celem bylo vytvořeno 6 recenzovaných článků, 4 specializované mapy s odborným obsahem, 17 článků ve sbornících, 4 výstupy typu A (audiovizuální tvorba, elektronické dokumenty). Výběr nejzajímavějších a poutavých výsledků projektu byl odborníkům i veřejnosti prezentován formou výstavy a knihy Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy.

Obr. 3. Zatápění starého Bítova s kostelem sv. Václava, 1934 (MZA v Brně)
 Fig. 3. Flooding of old Bítov with St. Wenceslas Church, 1934

Obr. 4. Letecký pohled na Vranovskou přehradu pod hradem Bítov, kde se rozkládala původní obec Bítov (J. Zvěřina, 2015)

Fig. 4. Aerial view on the Vranov Dam, where was the former village Bítov

Uspořádání výstavy, která měla spojit mnoho na první pohled neslučitelného, a navíc formou, která by zaujala široký okruh návštěvníků, se zdálo být téměř nereálné. Díky úžasné fantazii a schopnostem Mgr. Barbory Tesařové, DiS., píli a nadšení všech řešitelů a technických pracovníků brněnské pobočky VÚV TGM, v. v. i., se to povedlo nad očekávání dobře! Reakce návštěvníků a zápisy v návštěvní knize svědčí o tom, že tato práce měla smysl... dojala nejen občany ze zaplavených obcí a jejich potomky, kteří byli velmi vděční za obnovení vzpomínek na místa, kam už se dnes nemohou podívat, ale zaujala i mnoho dalších návštěvníků, kterým nabídnuté téma ukázalo dosud neznámé pohledy na vodní svět kolem nás (obr. 11).

Výstava se konala od května do června 2016 v Moravském zemském archivu v Brně. Část výstavy byla následně vystavena v budově Ministerstva životního prostředí v Praze, výstavní panely jsou trvale umístěny ve VÚV TGM, v. v. i., v Praze. Průvodcem výstavou byl černobílý tištěný a rozsáhlý barevný elektronický katalog výstavy, který je uložen na webu projektu.

Obr. 5. Staré Kníničky na začátku 30. let 20. století (archiv MČ Brno-Kníničky/Z. Čížmář)

Fig. 5. Old Kníničky on the begin of 30th years of 20th century

Obr. 6. Ulice ve starých Kníničkách (Archiv města Brna, A 34)

Fig. 6. Streets in old Kníničky

V lednu 2017 byla vydána populárně-vědecká publikace s názvem Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy (obr. 12). Kniha není určena k prodeji, je distribuována do státních a regionálních, veřejných a institucionálních knihoven, odborníkům a veřejnosti, zejména v oblastech zájmových lokalit projektu. Kniha byla předána pamětníkům ze zatopených obcí, obecním úřadům v zájmových oblastech, regionálním muzeím a archivům, odborným pracovníkům ve státní správě, vč. ministerstev, a dalším zájemcům. Kniha v pdf formátu je trvale veřejně přístupná na webových stránkách projektu: <http://heis.vuv.cz/projekty/zatopene-dedictvi>.

Neplánovaným závřením naší práce byla nabídka Moravského zemského archivu v Brně na založení samostatného archivního fondu s názvem Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy, kde budou navždy – systematicky, dohledatelně, společně – uloženy materiály shromážděné v průběhu projektu.

Obr. 7. Stavba hráze Kníničské přehrady, v pozadí zatopená obec Kníničky, 1939
(archiv MČ Brno-Kníničky/Z. Čížmář)

Fig. 7. Construction of the Kníničky Dam, in the background flooded village Kníničky, 1939

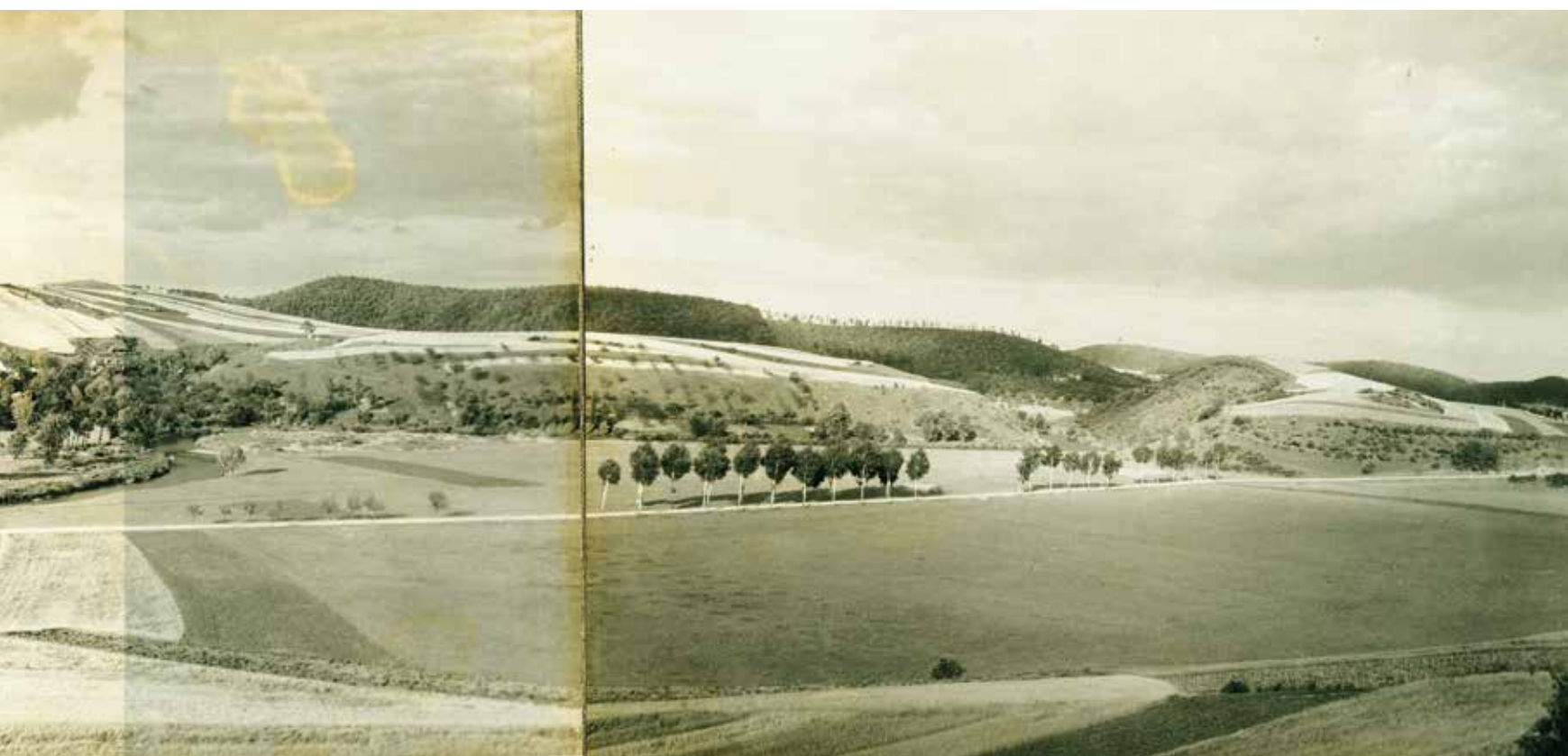
Dalším typem výstupů projektu jsou edukační programy Procházka starým Bítovem a Jak se žilo v Bítově a Kníničkách, než zmizely pod hladinami přehradních nádrží? (obr. 13), které byly vytvořeny za účelem informovat o historii zatopených obcí a životě v nich, určené prioritně pro žáky základních škol, ale díky poutavým a jedinečným informacím mohou zaujmout všechny generace. Oba edukační programy jsou k dispozici na webových stránkách projektu.

Obr. 8. Náměstí s kostelem sv. Leonarda v Mušově (Z. Zemánková)
Fig. 8. The square with St. Leonard Church in Mušov

O KNIZE

Změny v krajině, způsobené stavbami vodních děl, mají zcela zásadní vliv na její další charakter a vývoj. Zatopení území kompletně mění charakter krajiny, způsob života a je často příčinou nenávratné ztráty kulturního a přírodního dědictví. Nové podmínky, které se po napuštění nádrží v krajině vytváří, však nabízí nové, jiné možnosti jejího využívání a vnímání. Negativní pocity nenávratných ztrát se při navykání na novou neznámou tvář krajiny pomalu mění ve zvědavé pozorování a sžívání se s tak velkou změnou. Vodní živel zaujímá své nové místo, mění se vegetace a fauna, vznikají nové biotopy, lidé se učí využívat nové podmínky a vnímat obměněnou krajinu. Smutek ze ztrát zmírňuje čas, na nepříjemné se zapomíná, očekává se nové, jiné... život jde dál. Takové pocity

Obr. 9. Zápavy v Mušově (www.pametnaroda.cz)

Fig. 9. Floods in Mušov

převládaly v myslech pamětníků, kteří stavbou nádrží přišli o své domovy, takové jsou závěry biologů a krajinných ekologů, kteří porovnávali krajinu a její osídlení před a po zaplavení, tak to vidí v dějinném kontextu historikové.

Při tvorbě knihy se sešli autoři ze širokého spektra oborů, jako je historie, vodní hospodářství, hydrobiologie, hydrochemie, geografie, jakost vody a krajinná ekologie, a pokusili se o objektivní posouzení ovlivnění historické, sociálně-kulturní a ekologické kontinuity území, změněných vodohospodářskými úpravami a o porovnání stavu společnosti, kultury, krajiny, vodních toků, vodních ploch a jejich využívání, biotopů a dalších složek utvářejících kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy, před a po zatopení velkých území při výstavbě vodních nádrží. Kniha se zabývá současností Vranovské a Brněnské přehrady a vodního díla Nové Mlýny a minulostí obcí Mušov, Bítov a Kníčky.

Obr. 10. Stavba hráze dolní novomlýnské nádrže, 1987 (Povodí Moravy, s. p.)

Fig. 10. Construction of the lower dam of Nové Mlýny, 1987

Cílem knihy nebylo hodnotit správnost rozhodnutí o výstavbě přehradních nádrží, ale zcela bez emocí hodnotit změny, které stavby nádrží doprovázely, a zavzpomínat na minulost dnes zatopených území.

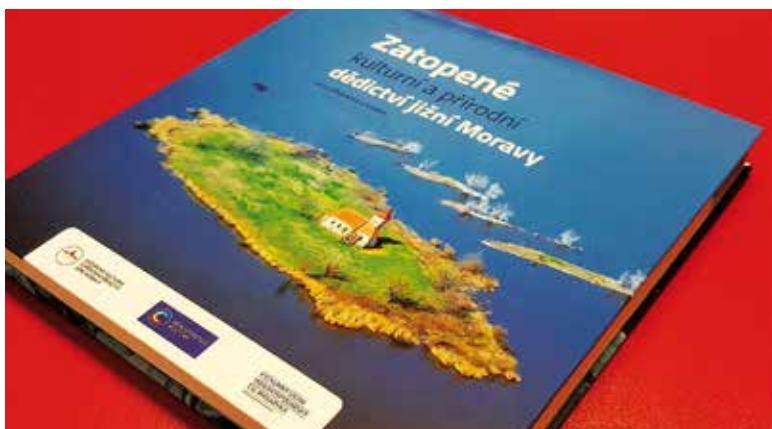
Po kapitolách, uvádějících čtenáře do tématu zatopeného dědictví, se kniha postupně věnuje všem třem nádržím v chronologickém pořadí jejich vzniku, tj. od nejstarší Vranovské přehrady, dostavěné v roce 1934, přes Brněnskou přehradu, dokončenou v roce 1940, po vodní dílo Nové Mlýny, napouštěné postupně v letech 1978 až 1989. Po představení vodohospodářských charakteristik, důvodů a účelů vzniku jednotlivých nádrží je obsah knihy podrobně věnován historickému a přírodopisnému vývoji zaplavených území, včetně obecného zamyšlení nad historií vodohospodářských úprav vodních toků. Historická část nás zavede až do pravěku a raného novověku a zmapuje nálezy archeologických nalezišť na dnes zatopených územích. Historie zatopených obcí Mušov, Bítov a Kníčky je popsána od poloviny 15. století do novověku, kdy došlo k jejich zániku. Zatímco obce Kníčky a Bítov byly znovu vystavěny nedaleko od původních, obec Mušov zcela zanikla a její obyvatelé byli přesunuti do nedalekých vesnic, zejména do Pasohlávek. Z bývalé obce zbyl jen kostel Sv. Leonarda na ostrůvku ve střední Novomlýnské nádrži. Historické kapitoly jsou doplněny rozpracováním zajímavé hypotézy o lokalizaci přístavu římských říčních lodí v období vlády Marca Aurelia poblíž obce Mušov. V dalším čísle časopisu VTEI bude publikován velmi poutavý článek Ing. A. Kulta Předpokládaná plavba římských lodí z Carnunta do Mušova – I.

Téma, věnované dopadům zaplavení území na přírodu a krajinu, bylo autory zpracováno s velkým zaujetím a do velkých detailů, které nebylo možné v knize v celé šíři publikovat. Studovaná území a vodní toky měly před zaplavením zcela jiný přírodní ráz, došlo k zániku mnoha původních vodních biotopů, změnilo se zastoupení živočichů a rostlin. Na příkladu vodních bezobratlých jsou ukázány reakce na zatopení území s přihlédnutím k jejich schopnosti přizpůsobit se novým podmínkám. Některé druhy byly výstavbou nádrží zcela odsunuty, některé byly vytlačeny do zbytků přirozených habitatů v blízkém okolí, na jiné nemělo zatopení území žádný vliv a našly se i druhy, které území osídily

Obr. 11. Výstava Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy v Moravském zemském archivu v Brně (B. Tesařová, 2016)

Fig. 11. Exhibition Submerged cultural and natural heritage of South Moravia in the Moravian Regional Archives in Brno

Obr. 12. Kniha Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy (M. Žák, 2016)

Fig. 12. Book Submerged cultural and natural heritage of South Moravia

až po výstavbě nádrží. Velmi obdobným způsobem reagovala i společenstva vodních a bažinných rostlin. K jedinečným patří kapitola věnovaná terénním biologickým stanicím, které byly v minulosti umístěny poblíž dnešní Vranovské přehrady a vodního díla Nové Mlýny. V kapitole jsou pečlivě citovány všechny přírodovědné práce věnované výzkumům v oblastech dnes zatopených vodními nádržemi. Pozornost je věnována také změnám jakosti vody v tocích v souvislosti s výstavbou nádrží a vývoji zdrojů znečištění v důsledku změn využívání vodních toků. Velmi zajímavé je zpracování problematiky z pohledu krajinných ekologů, které je zaměřeno na přírodní úkazy v okolí Brněnské přehrady a vegetaci aluviálních luk jižní Moravy. Nápaditým způsobem je představeno údolí Dyje v oblasti dnešní Vranovské přehrady, kde autoři porovnávají současnou krajinu s díly malířů krajinářů 19. a 20. století. Jedinečná krajina vodního díla Nové Mlýny je také často vzpomínána v literatuře, výtvarném umění, fotografiích a ve filmech. Zatopením území se významně a viditelně změnil ráz krajiny a její využívání, což bylo podrobně zpracováno s využitím dostupných historických map. Prostor je věnován i problematice povodňového ohrožení, které hrálo významnou roli nejen při rozhodování o výstavbě nádrží, ale dlouhodobě ovlivňovalo život obyvatel pravidelně zaplavovaných obcí Bítov, Kníničky a Mušov.

Obr. 13. Edukační programy

Fig. 13. Education programs

Poděkování

Za umožnění realizace velmi zajímavého projektu Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy v letech 2013–2016 a možnost vytvoření úspěšných výstupů řešitelé děkují Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR (DF13P01OVV012).

Literatura

- [1] UNGER, J. *Kostel sv. Linharta v Mušově*, Jižní Morava 2014, roč. 50, sv. 53, s. 217–256, ISSN 0449-0436
- [2] MLEJNKOVÁ, H. *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy*, Jižní Morava 2014, roč. 50, sv. 53, s. 215–216, ISSN 0449-0436.
- [3] HAVLÍČEK, M., HALAS, P., LACINA, J. a MLEJNKOVÁ, H. Změny využití krajiny u jihomoravských vodních nádrží. *Acta Pruhoniciana*, 2014, roč. 2014, č. 108, s. 25–35. ISSN 1805–921X.
- [4] KORDIOVSKÝ, E. *Válečné škody z let 1938–1945 v oblasti Novomlýnských nádrží*, Jižní Morava 2014, roč. 50, sv. 53, s. 257–284, ISSN 0449-0436.
- [5] MLEJNKOVÁ, H. Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy. In: Rádková V. (ed.) a Bojková J (ed.) *XVII. konference České limnologické společnosti a Slovenskej limnologickej spoločnosti „Voda – věc veřejná“: Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 110. ISBN 978-80-210-7874-1.
- [6] SMUTNÝ, B. *Obce zmizelé ve 20. století pod vodní hladinou a jejich stav koncem feudalismu (Bítov, Kníničky, Mušov)*, Jižní Morava, 2015, roč. 51, s. 329–345. ISSN 0449-0436, ISBN 978-80-86931-85-2.
- [7] MLEJNKOVÁ, H., HAVLÍČEK, M., KONVIT, I., PAVLÍK, F. a HALAS, P. *Změny využití krajiny v zázemí vodní nádrže Vranov*. 2016, specializovaná mapa. Ministerstvo zemědělství ČR. Datum schválení: 31. 8. 2016.
- [8] MLEJNKOVÁ, H., HAVLÍČEK, M., KONVIT, I., PAVLÍK, F. a HALAS, P. *Změny využití krajiny v zázemí vodního díla Brno*. 2016, specializovaná mapa. Ministerstvo zemědělství ČR. Datum schválení: 31. 8. 2016.
- [9] MLEJNKOVÁ, H., HAVLÍČEK, M., KONVIT, I., PAVLÍK, F. a HALAS, P. *Změny využití krajiny v zázemí vodního díla Nové Mlýny*. 2016, specializovaná mapa. Ministerstvo zemědělství ČR. Datum schválení: 31. 8. 2016.
- [10] MLEJNKOVÁ, H., UHROVÁ, J., HAVLÍČEK, M., KONVIT, I., PAVLÍK, F. a HALAS, P. *Vliv změny využití krajiny na ohroženost půdy vodní erozí v zázemí vodního díla Nové Mlýny*. 2016, specializovaná mapa. Ministerstvo zemědělství ČR. Datum schválení: 31. 8. 2016.
- [11] MLEJNKOVÁ, H. Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy – projekt programu NAKI. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 68–73. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [12] KOČKOVÁ, E. a OŠLEJŠKOVÁ, J. Vývoj vlivu zdrojů znečištění na kvalitu vody na jižní Moravě. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 43–48. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [13] HAVLÍČEK, M., PAVLÍK, F. a KONVIT, I. Změny využití krajiny u jihomoravských vodních nádrží a jejich vliv na vodní erozi. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 22–27. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [14] PAVONIČ, M. a KOČKOVÁ, E. Dlouhodobé ovlivnění chemické a mikrobiologické kvality vody vodním dílem Nové Mlýny. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 74–84. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [15] POLÁŠEK, M., ZAHRÁDKOVÁ, S. a NĚMEJCOVÁ, D. Změna struktury biotopů po výstavbě Novomlýnských nádrží a důsledky pro modelové druhy vodních bezobratlých. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 92–93. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [16] SMELÍK, L. a DZURÁKOVÁ, M. Problematika podkladových materiálů pro stanovení původní kapacity koryta zatopeného nádrží. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 102–107. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [17] ŽÁKOVÁ, Z. Změny rostlinných společenstev v řece Dyji po vybudování vodních nádrží Vranov a Nové Mlýny. In: Štiková, K., Pithart, D. *Říční krajina 10*. Brno, 15. 10. 2014. Brno: Koalice pro řeky, 2014, s. 128–134. ISBN 978-80-260-7099-3.
- [18] MLEJNKOVÁ, H. Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy – projekt programu NAKI. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 337–345. ISBN 978-80-86931-99-4.
- [19] KORDIOVSKÝ, E. Válečné škody na vodních tocích okresu Břeclav v letech 1938–1945. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 300–325. ISBN 978-80-86931-99-4.
- [20] UNGER, J. Voda na soutoku Jihlavy, Svratky a Dyje v lichtenštejnském urbáři z roku 1414. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 32–36. ISBN 978-80-86931-99-4.
- [21] VESELÝ, D. Tradice hospodaření v nivě – hledání zahraniční analogie. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 416–426. ISBN 978-80-86931-99-4.
- [22] KULT, A. Měl Tiberius Claudius Nero v plánu v rámci chystaného útoku směřovaného proti markomanskému králi Marobudovi v roce 6 n. l. využít k zajištění zásobování svých legií říční lodě na řece Moravě? In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 9–24. ISBN 978-80-86931-99-4.
- [23] KONVIT, I. Vývoj vodních toků a vodních ploch v zatopených územích jižní Moravy. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 346–361. ISBN 978-80-86931-99-4.

[24] HAVLÍČEK, M., PAVLÍK, F. a HALAS, P. Vývoj využití krajiny u jihomoravských vodních nádrží a jejich zázemí. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 362–378. ISBN 978-80-86931-99-4.

[25] ŽÁKOVÁ, Z. Jak ovlivnilo vybudování nádrží Vranov nad Dyjí a Nové Mlýny rostlinná společenstva v řece Dyji? In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 390–406. ISBN 978-80-86931-99-4.

[26] NĚMEJCOVÁ, D., ZAHRÁDKOVÁ, S. a POLÁŠEK, M. Nenápadný svět vodních bezobratlých – obraz vývoje krajiny. In: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 407–415. ISBN 978-80-86931-99-4.

[27] SMELÍK, L. a DZURÁKOVÁ, M. Stanovení orientační kapacity koryt před zatopením jihomoravskými nádržemi dle historických podkladů. In: Svoboda, M. *XXXII. Mikulovské sympozium „Voda v dějinách Moravy“*. Člověk a voda v dějinách: život – prostředí – technika – každodennost – rituály. Mikulov, 22. 10. 2014. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2015, s. 379–390. ISBN 978-80-86931-99-4.

[28] SMELÍK, L. a kol. Edukační program „Procházka starým Bítovem“ [on-line]. VÚV TGM, v. v. i., 2016, 15. 11. 2016. Dostupné z: <http://heis.vuv.cz/projekty/zatopene-dedictvi>

[29] NĚMEJCOVÁ, D. a kol. Edukační program „Jak se žilo v Bítově a Kníničkách než zmizely pod hladinami přehradních nádrží?“ [on-line]. VÚV TGM, v. v. i., 2016, 15. 11. 2016. Dostupné z: <http://heis.vuv.cz/projekty/zatopene-dedictvi>

[30] MLEJNKOVÁ, H. a kol. Databáze *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy* [on-line]. VÚV TGM, v. v. i., 2016, 18. 10. 2016. Dostupné z: <http://heis.vuv.cz/data/webmap/datovesady/projekty/zatopenededictvi/dtb.asp>

[31] MLEJNKOVÁ, H. a kol. Katalog výstavy *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy* [on-line]. VÚV TGM, v. v. i., 2016, 2. 5. 2016. Dostupné z: <http://heis.vuv.cz/projekty/zatopene-dedictvi>

Autor

RNDr. Hana Mlejnková, Ph.D.

✉ hana.mlejnkova@vuv.cz

Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, v. v. i.

SUBMERGED CULTURAL AND NATURAL HERITAGE OF SOUTH MORAVIA

MLEJNKOVA, H.

TGM Water Research Institute, p. r. i.

Keywords: water reservoirs – Vranov Dam – Brno Dam – system of reservoirs Nové Mlýny – submerged villages – Bítov – Kníničky – Mušov

The project “Submerged cultural and natural heritage of South Moravia” was solved in the T. G. Masaryk Water Research Institute, p. r. i., in 2013–2016. Project DF13P01OVV012 was founded by the Programme of applied research and development of national and cultural identity (NAKI) supported by Ministry of Culture of the Czech Republic. The most interesting results of the project were presented to professionals and the general public at the exhibition and in the book *Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy*. Extensive searches, processed data and expert’s results were published in professional outputs as reviewed articles [1–6], specialised maps [7–10], articles in collections [11–27] and electronical documents [28–31].

The main subject of the project is the thought about what all was lost beneath the water of reservoirs. This topic is viewed from the perspective of many disciplines, characterizing the cultural and natural heritage such as history, water management, hydrobiology, water chemistry, geography, water quality and landscape ecology. There are evaluated changes in the society, culture, landscapes, rivers, water bodies and their use; habitats and other parts forming the cultural and natural heritage of South Moravia before and after flooding of large areas due to the construction of dams. Three characteristically different water bodies in South Moravia – Vranov Dam, Brno Dam and the system of reservoirs Nové Mlýny were chosen as the model localities. In all these localities populated areas, including villages Mušov, Bítov and Kníničky, were submerged.